

САМОЙЛОВ Олександр, д. психол. н., старший науковий співробітник відділу координації та планування наукових досліджень науково-дослідної частини КНТЕУ

АНТИНОМІЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОЇ ТА ОПЕРАЦІЙНОЇ СКЛАДОВИХ МИСЛЕННЯ

Обґрунтовано некоректність використання формально-логічного інструментарію "поняття – судження – умовивід" як психологічного знаряддя осмислення складних явищ дійсності. Розвинуто ідею розробки більш досконалого, у порівнянні з формальною логікою, знаково-понятійного апарату, що здатний шляхом використання тріадичних умовиводів моделювати діалогічну природу мислення і, завдяки цьому, враховувати всі факти емпірії.

Ключові слова: поняття, судження, умовивід, мислення, знаково-понятійний апарат, моделювання.

Узагальнюючи результати власних спостережень і формулюючи на базі цих узагальнень наукові закони, дослідник зазвичай вважає, що отримує результат лише на основі безпосереднього вивчення того, що він спостерігав. Однак той фактор, що формулювання цих законів здійснюється відповідно до традиційного для соціуму і тому такого, що став для нього звичним, засобу осмислення, часто залишається поза його увагою. У результаті сформульовані ним закони відображають лише ті особливості функціонування об'єкта осмислення, які відповідають існуючим на даний момент принципам їх розуміння, зафіксованим у свідомості як стандарт універсальності, загальності й необхідності. Отже, легко зрозуміти, що продукт такого осмислення лише

віддалено нагадує фрагмент дійсності, який виступав як його об'єкт і тому навряд чи може бути визнаний таким, що став пізнаним. Такою є платня за недосконалість розумового інструментарію [1]. Актуальність питання досконалості такого інструментарію особливо загострюється в умовах руйнації теорій, які зазвичай задовольняли розуміння тих чи інших природних явищ, і отримання інформації, яка не має теоретичного пояснення.

Цілком природно, що у процесі історичного розвитку засоби осмислення отриманих даних удосконалювалися, дозволяючи формувати теорії, які все точніше моделюють дійсність. Спочатку цими засобами виступали відомі всім форми мислення, які використовувалися звичайною формальною логікою: поняття, судження, умовиводи, визначення, докази. Далі – більш досконалі форми мислення, що застосовувалися так званою "пропозиційною логікою": кон'юнкції, диз'юнкції, імплікації, еквіваленції, заперечення тощо. Вінцем розвитку пізнавальної думки став метод "Сходження від абстрактного до конкретного" – як засіб дослідження об'єкта, що здійснюється у процесі переходу від абстрактного й одностороннього знання про нього до більш конкретного його відтворення шляхом побудови системи наукових визначень, яка моделює загальнофілософський принцип розвитку [2–6].

У результаті із кожним кроком такого вдосконалення розумового інструментарію перед дослідником відкривалася можливість стверджувати, що відкриті ним закони все більше і більше наближуються до відбиття особливостей дійсності і звільняються від впливу певних штучних принципів осмислення [1; 5; 7].

Поштовхом до усвідомлення необхідності вдосконалення "розумового інструментарію" було те, що формальна логіка як звичний "розумовий інструмент" несе у собі своєрідний вірус. Він абсолютно несподівано проявляється на певному етапі навіть формально бездоганних розмірковувань, у результаті чого суб'єкт раптово розуміє, що суперечить сам собі. Якщо раніше він стверджував, що $X \in P$, то тепер дійшов висновку, що $X \in \text{не } P$. Трагізм становища полягає в тому, що не лише уникнути цієї суперечності, а й розв'язати її неможливо, бо, як не парадоксально це звучить, формальна логіка своєю конструкцією передбачає її виникнення. Називається ця суперечність по-різному – іноді парадоксом, іноді nonsensом, а іноді – антиномією [1].

Метою статті є пошук шляхів доведення висунутого припущення про те, що виявлені формально-логічні суперечності можуть бути розв'язані через побудову теорії мислення, яка враховує підстави, що суперечать одна одній, і в силу цього прагне до самовдосконалення.

Для досягнення поставленої мети слід, перш за все, виходити з положення, що суперечності являють собою глухий кут, у який потрапляє форма думки, а не сама думка. Тому уникнути їх можна лише втіливши елементи власної думки у форми іншої логіки – діалектичної,

відповідно до правил якої наявність суперечності має позитивну цінність, тобто визнається не помилкою, а формою постановки теоретичної проблеми – діалектико-логічним поняттям.

Запроваджуючи в науку термін "поняття", Сократ мав за мету номінативно означити універсальний засіб реалізації мислення, здатний об'єднати у собі формальні ознаки знака і функціональні властивості психологічного знаряддя. Цим самим він надав людському мисленню можливість не тільки реалізуватися шляхом фіксації вербального змісту того, що мислиться у формі елементів деякої абстрактної системи (системи понять), а ще й обґрунтовувати зроблені висновки шляхом надання символічному втіленню кожного акту думки системоутворюючої нормативної форми. Таке "оформлення" мислимого отримало назву формального доказу його істинності [6; 8; 9].

Першою науковою теорією, що затвердила статус доказу як форму обґрунтування адекватності мислимого тому, що воно відображає, і тому, що настане у майбутньому, стала силогістика Аристотеля. Доказ у ній здійснювався формально, на основі правил традиційної формальної логіки – шляхом встановлення зв'язків між поняттями за допомогою суджень і з використанням умовиводів [3; 7–9].

Відповідно до вимог силогістики хід міркувань, що припускає виведення декількох часткових суджень (силогізмів) із одного загального, передбачав аналіз цього загального, тобто уявне його розчленування на складові частини, яке здійснювалося шляхом формальних розміркувань і отримало назву дедукції. Дедукція мала на меті зробити часткове *невідоме відомим*, послідовно виявляючи у ньому ознаки чогось загального і вже *відомого*, з тим, щоб мислячий суб'єкт мав підставу згодом стверджувати, що це часткове, яке досі було *невідомим*, через наявність у ньому ознак *відомого* загального, і саме може оцінюватись як *відоме*. У результаті в уявленні сучасної людини зміст того, що вона мислить, став пов'язуватися зі здатністю оперувати поняттями і "давати визначення по формі". Впевненість в універсальності такого мислення і донині слугує критерієм істинності пізнаного, а дедуктивний висновок розглядається як зразок організації мислення.

Однак нічого нового, крім ознак того, що в принципі вже *відомо*, дедукція не дозволяє виявити. Вона лише зводить пізнання *невідомого* до пошуку різних варіантів вже *відомого*.

Причиною такого "умовного" пізнання є обмежені можливості дедукції як інструменту мислення дуже спрощеної форми, призначеного розчленувати тільки *відоме* й ігнорувати *невідоме*, відкидаючи його ознаки як "логічні залишки" (резидіуми).

Іншими словами, дедукція як недосконалий інструмент мислення може використовуватися лише в рамках певної теорії і втрачає свою аналітичну цінність у процесі пізнання емпірії. Некоректність її використання призводить до того, що аналіз *невідомих* явищ об'єктивної дійсності, замість виявлення в них ознак єдиної *відомої* сутності, під-

мінняється виявленням ознак *відомого* загального. У результаті, замість осмислення *невідомого* як явища *відомої* сутності, здійснюється "визнання" його *відомим* на основі його формального зв'язку з *відомим* родовим поняттям даного класу. Виходить, що *невідоме* фактично не пізнається. Йому лише надається форма одного з підвидів того, що досить умовно вважається *відомим*.

Усвідомлюючи цю недосконалість дедукції та обмеженість пізнання, що володіє таким "інструментом", Кант [9] розглядав жорстку послідовність аналітичних суджень лише як одну зі складових мислення. До іншої він відносив судження щодо природи *невідомого*, які, на відміну від аналітичних, дозволяють зробити *відомими* й ті *невідомі* особливості окремого, які не є загальними. Так він вперше заговорив про способи пізнання шляхом формулювання так званих "синтетичних суджень", в яких виділяв апостеріорні, пов'язані безпосередньо з досвідом, і апріорні, незалежні від досвіду і практики.

Синтетично апріорні судження дозволяють мисленню оперувати даними, що виходять за рамки теорії. Такий шлях пізнання *невідомого* більшою мірою враховує ознаки сутності, ніж ознаки спільного. Кант розробив також і логіку формулювання синтетично апріорних суджень, назвавши її трансцендентальною [9]. Як і у всякої логіки, що обґрунтовує існування якоїсь іншої логіки, тобто – металогіки, її відмінною особливістю було: ігнорування вихідних аксіом, постулатів, визначень і правил звичної мови понять логіки, яку вона обґрунтовує, і використання замість них неформальних, позамовних чинників, що формують упевненість у істинності того, що розуміється, не тільки без логічного його обґрунтування, а й навіть усупереч йому. Класичним прикладом переконливості такої логіки може послужити біблійна мудрість, яка стверджує, що "Шлях, застелений добрими намірами, веде до пекла". Легко помітити, що вбивча за своєю переконливістю "істинність" цього зафіксованого у формі парадоксу ствердження має настільки глибокий сенс, що розуміння його здійснюється всупереч прагненню вірити в істинність логічного висновку, яка закріпилася "на рівні забобону". Усвідомити, що конкретно лежить в основі такого розуміння, дозволить позитивне запозичення знання про вже відомі спроби формалізувати мислення в усій його повноті. Для цього слід повернутися до античних часів, коли представники конкуруючої з Аристотелем, але менш відомої сучасному досліднику мегарсько-стоїчної школи у формальній логіці, заснованої Евклідом і Зеноном і очолюваної його ідеологічним супротивником Хрисиппом, стверджували, що основним принципом встановлення істинності того, що мислиться, є не співвіднесення його змісту зі станом речей, як стверджував у своїх "Аналітиках" Аристотель [8], а здатність самих форм думки об'єднуватися між собою за допомогою так званих "зв'язок-юнкторів" – кон'юнкції, диз'юнкції, імплікації та еквіваленції [7].

Урахування обох "протилежних" принципів істинності того, що мислиться, дозволить встановити більш загальні закони, ніж вста-

новлені відповідно до кожного з них окремо. У цій ситуації неважко уявити, що підйом на вищий рівень усвідомлення того, чим є мислення, можна здійснити шляхом синтезу наведених протилежних форм думки, що відповідають протилежним критеріям істинності. Ця форма мислення, яка є об'єктом нашого пошуку, повинна буде поєднувати в собі одночасно властивість встановлювати істинність як на основі обґрунтованості зв'язку "суб'єкта" з "предикатом", яка зветься *операндністю*, так і на основі здатності цих "обґрунтованостей" з'єднуватися в логічні зв'язки – *оператори* шляхом абстрагування від суб'єктно-предикативних зв'язків, встановлюючи закономірності на основі того спільного, що міститься в так званій "*операторності*".

Отже, по-справжньому зрозуміти що-небудь конкретне можна лише якщо мислити по-платонівськи, тобто – співвідносити у процесі пізнання дві форми мислення, що перебувають у постійному діалозі. Ця форма мислення передбачає пізнання конкретного *невідомого* шляхом діалогу між виведенням його дедуктивно і виведенням шляхом вбачання в ньому ознак якогось іншого *відомого*, відтвореного на основі реалізації розумової операції синтезу, за допомогою синтетичних (позалогічних) апріорних суджень, що враховували і факти емпірії. Це інше *відоме* не тільки не має ознак *відомого*, істинність якого обґрунтована логічно, а й може навіть вступати з ним у суперечність. У результаті мислення являтиме собою перетворення певного конкретного *невідомого* у *відоме* на основі усвідомлення діалектичної єдності протистояння між аналітично обґрунтованими істинами та істинами, що розуміються синтетично або емпірично. Наше уявлення про такий засіб мислення максимально співпадає з уявою про мислення, що реалізується методом "Сходження від абстрактного до конкретного" [1; 7].

Таке мислення реалізується парадоксально: кожна із його складових – аналітична і синтетична – розвиваються, заперечуючи і водночас спираючись на висновки одна одної. Саме цей діалог і слугує новим джерелом виникнення смислових зв'язків, значення яких розуміється тільки і виключно завдяки йому.

Для пошуку праобразу форми розумової операції, здатної експлікувати синтез аналітично обґрунтованих аргументів і контраргументів, що розуміються синтетично або емпірично, слід знову звернутися до античності. Такими формами розумових операцій були: пропонує Аристотелем так звана "апорія", яку можна віднести до одного з різновидів антиномії, тріада, як єдність тези, антитези і синтези, пропонує Іоном з Хіосу в V ст до н.е., і, нарешті, *ідея*, як питально-відповідний метод пізнання у Платона. У наш час уявлення про такі розумові операції зазвичай пов'язують із Г. Фіхте, що критикував погляди Канта на провідну роль категоріальної систематизації мислення, яка, на його погляд, є знеособлюючою, і підносив роль суб'єктивного фактора у процесі пізнання [7; 10].

З огляду на пріоритет особистості над формальною логікою Г. Фіхте розробив метод так званих "тріадичних умовиводів", згідно з яким мислення втілюється в таких формальних операціях, як тетичне, антитетичне і синтетичне судження [7; 10]. Особливість таких суджень, на відміну від традиційних логічних (дедуктивного й індуктивного), полягає в тому, що вони представляють собою неаналітичні судження, тобто з самого початку припускають звернення до зовнішньої інформації.

Використання мисленням таких суджень лежить в основі діалектичного підходу до пізнання, що означає синтез доводів і контрдоводів у процесі протистояння двох логік, тобто практичну реалізацію мисленням філософського принципу єдності і боротьби протилежностей. На практиці це означає, що є сенс розглядати мислення як сукупність його складових – категоріальної, що сягає своїм корінням досліджень Канта, і операціональної, що існує завдяки дослідженням Фіхте.

Діалектичний підхід дозволяє не просто розглядати формальне протистояння двох логік як парадокс, тупикову ситуацію, нерозв'язну проблему, а побачити у ньому перспективу побудови конструкції, що формалізує логіку діалогу двох логік або так звану "діалогіку". Діалогіка є своєрідною логікою діалогу, в якій наявність суперечності оцінюється не як показник неспроможності теорії, а як форма постановки проблеми, що дає можливість перетворення предмета теорії в об'єкт осмислення. Вона передбачає аналіз об'єкта осмислення через суперечність між його розуміннями, що виключають одне одного.

Використання методу "Сходження від абстрактного до конкретного" в мисленні сприяє зміцненню діалогіки як форми мислення, яка дозволяє пізнанню виходити за межі теоретичного погляду, що затвердився, а також генерувати ідеї. Мислення поєднує в собі два принципи перетворення *невідомого* в *відоме*, дві парадигми: традиційну категоріальну та розглянуту вище операційну, що вимагає залучення операційних засобів, які дозволяють розв'язувати формально-логічні суперечності. Як залучені засоби були використані розумові операції: "Постановка теоретичної проблеми", "Генерування теоретичної ідеї" і "Здійснення діалектико-логічного доказу" [11; 12]

Так перша з них "Постановка теоретичної проблеми" починається з виявлення в межах теорії, або між двома теоріями, а крім того ще й між теорією та емпірією забороненої формальною логікою суперечності (антиномії), яких може бути декілька. Антиномії виникають історично та є неминучим наслідком розвитку аксіоматично побудованої науки, що спирається на істинні засновки і коректне застосування правил і законів формальної логіки.

Потрібно зазначити, що для того, щоб на основі порівняльного аналізу антиномій сформулювати теоретичну проблему і зробити її вихідною для пошуку сутності, необхідно виділити в них ознаки спіль-

ного. Однак особливості того, що слід розуміти під "спільним" вимагають роз'яснення, оскільки пошук його звичайним шляхом, тобто поступовим відволіканням від усього "не спільного", на матеріалі антиномії нічого не дасть. Антиномії представляють собою форми, що існують тільки в мисленні, тому спільне в них не можна знайти, його треба створити. Ним може бути певний абстрактний закон, якого не існує у світі матеріальних предметів і який відтворюється лише самим мисленням з метою абстрагування від конкретики.

У результаті такого відтворення теоретична проблема набуває форми думки, яка виражає саму її сутність, – внутрішньосутнісної антиномії: $X \in A, X \in \text{не } A$ (а В).

Розумова операція переосмислення структури цієї антиномії, яка вбачає у формально-логічному означенні діалектико-логічне розуміння, тобто передбачає можливість переходу однієї протилежності в іншу, називається "Генеруванням теоретичної ідеї". У результаті такого переосмислення формула операції "Генерування теоретичної ідеї" на основі формули операції "Теоретичної постановки проблеми" виглядатиме так:

$$X \in A, \text{ не } B (a, b, c, \dots z) B \text{ не } A,$$

де а, b – посередні ланки.

Коли ж теоретична ідея висунута, потрібно її обґрунтувати, тобто приступити до операції "Діалектико-логічного доказу", суть якої полягає в розкритті змісту проміжних ланок, помічених символами (а, b, c, ... z).

Якщо уважно придивитись, то можна побачити, що Аристотель у силогістиці, Кант у трансцендентальній логіці, Гегель у діалектиці і Маркс в економічній теорії робили цей доказ інтуїтивно. Сучасний філософ З. Оруджев [6; 9], який вперше формалізував розумові операції "Теоретичної постановки проблеми" і "Генерування теоретичної ідеї", також лише підтримав ідею діалектико-логічного доказу, що здійснюється шляхом оперування не формально-логічними, а діалектико-логічними поняттями, судженнями і висновками. Перейти від інтуїції до теорії зміг лише А. Ткаченко. Він докладно, крок за кроком, параграф за параграфом розібрав чотири перших розділи 1-го тому "Капіталу" К. Маркса, твору, який, незважаючи на наявні, на його думку, економічні помилки, являє собою зразок діалектико-логічного доказу. Заглибившись в унікальний стиль Маркса, він угледів у фрагментах його тексту елементи майбутньої теорії діалектико-логічного доказу, над якою працював. У результаті проміжні ланки були представлені ним як серія розумових операцій, які є суттю діалектико-логічних понять [10; 12].

Таке істотне оновлення операційної парадигми мислення потягло за собою суттєве поповнення категоріальної парадигми, яка предстала вже як складова нового доказу – діалектико-логічного.

Вона поповнилася поняттями:

- *суперечність*, як головна характеристика похідної категорії, що визначає її самообґрунтованість;
- *сутність*, яка визначається діалектично, тобто як єдність протилежних розумінь досліджуваного об'єкта, що при побудові нової, вже діалектико-логічної, теорії повинна бути відображена як єдність крайнощів її похідної категорії;
- *явище* сутності визначається як одне із безлічі конкретних станів цієї сутності;
- *субстанція*, яка визначається як активне сутнісне начало, що забезпечує пік формального втілення сутності, наприклад – парадокс.

Певного пояснення вимагають також і поняття:

- *абстрактне*, яке визначається як вихолощене, просте, бідне, ізольоване, однобічне й одиничне, те, що не буває чуттєвим і існує лише у мисленні.
- *конкретне*, яке постає у двох значеннях – як чуттєво-конкретне, що пізнається на основі відчуттів, сприйняття або уявлень пам'яті, і як розумово-конкретне, що пізнається виключно мисленням.

Поняття "конкретне" й "абстрактне" були введені у філософію Гегелем, неважко припустити, що вирішальною умовою розуміння сутності того, що пізнається, за рахунок того, як мислиться, є врахування відкритого ним закону єдності і боротьби протилежностей як основоположного. У мисленні, що здійснюється методом "Сходження від абстрактного до конкретного" – це єдність і боротьба між *відомою* абстрактною сутністю і *невідомим* конкретним її явищем [5].

З огляду на це закон отримує нову властивість поняття *форми*, яке, замість традиційного визначення як пасивного сутнісного начала, набуває здатності експлікувати прихований сенс, розуміння якого здійснюється завдяки діалогу між протилежностями – сутнісною (абстрактною) формою і формою явищною (конкретною).

Розуміння сенсу через зіткнення цих різних форм вираження того, що мислиться, слугує свого роду умовою, що припускає перехід однієї протилежності в іншу. Як ми вже мали можливість переконатися, в діалектичному сенсі єдність крайнощів розуміється завдяки врахуванню кількісних перетворень однієї з них в іншу і якісно являє собою розгортання в діалог операції їх порівняння, що незримо присутня у вигляді субстанції. Це розгортання є нескінченним діалогом двох логік осмислення якогось фрагмента дійсності. Одна з них – логіка теоретизування, тобто віднесення його до розряду *відомого* на основі врахування ознак подібності з поняттями, що закріпилися у свідомості як предмети теорії. Інша логіка – логіка об'єктивації, тобто

віднесення цього ж фрагмента об'єктивної дійсності до розряду *невідомого* внаслідок поступового усвідомлення того, що вбачання подібності стає все більш і більш формальним. Діалог цих двох логік, відповідно до його розуміння М. Бахтіним, розвивається згідно зі своєю власною логікою, що відбиває прагнення зрозуміти сутність як суперечність [2].

Першим етапом такого розуміння є усвідомлення, що намагатися обґрунтувати розуміння сутності засобами формальної логіки неможливо.

Другим етапом – усвідомлення, що логіка такого обґрунтування здійснюється за допомогою формулювання парадоксального висловлення.

Третім – що організація такого обґрунтування здійснюється іншими засобами, відмінними від побудованих на основі теорії множин.

Особливістю таких засобів є те, що кожне наступне поняття народжується у зв'язку з переходом попереднього у свою протилежність, а усвідомлення суб'єктом можливості такого переходу здійснюється за допомогою оперування так званими "тріадичними умовиводами".

Таким чином, за допомогою формального знаряддя діалогічної логіки проблема виникнення формально-логічної суперечності в теоретичному мисленні може бути знята шляхом надання пріоритету засобу виведення явища з його сутності, який відрізняється від дедуктивної форми виведення поняття. Обґрунтування ж істинності того, що мислиться таким чином, має задовольняти вимогам, які не звертаються до очевидності. Це дає можливість, не пов'язуючи осмислення *невідомого* з будь-якими формальними обмеженнями, тим не менш, надати йому гарантію значущості, яка визначається виключно правилами побудови аргументів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аристотель*. Аналитики первая и вторая / Аристотель. — М. : ГИПЛ, 1952. — 417 с.
2. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. — М., 1986. — 444 с.
3. *Богомолов А. С.* Диалектический логос / А. С. Богомолов. — М., 1982.
4. *Гайденко П. П.* Г. Фихте. История диалектики: Немецкая классическая философия / П. П. Гайденко. — М., 1978. — 280 с.
5. *Гегель Г. В. Ф.* Наука логики / Г. В. Ф. Гегель. — М., 1970–1972. — Т. 1. — 501 с., Т. 2. — 248 с., Т. 3. — 374 с.
6. *Диалектическая логика* / под ред. З. М. Оруджева, А. П. Шептулина. — М., 1986. — 298 с.
7. *Ильенков И. В.* Диалектическая логика: Очерки истории и теории / И. В. Ильенков. — М., 1984. — 320 с.
8. *Кант И.* Критика чистого разума // Сочинения в 6 т. — М., 1963–1966. — Т. 3, т. 5. — 779 с.

9. Кумпф Ф. Диалектическая логика: Основные принципы и проблемы / Ф. Кумпф, З. Оруджев. — М., 1979. — 287 с.
10. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1., кн. 1. Процесс производства капитала // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. — М., 1988. — 522 с.
11. Самойлов А. Е. Психология парадоксального мышления или прогностический диалог теории с эмпирией / А. Е. Самойлов. — Днепропетровск, 2007. — 85 с.
12. Ткаченко А. А. Теория диалектико-логического доказательства. — Запорожье, 1993. — 227 с.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2012.

Самойлов А. Антиномическое противостояние категориальной и операционной составляющих мышления. *Обоснована некорректность использования формально-логического инструментария "понятие – суждение – умозаключение" в качестве психологических орудий осмысления сложных явлений действительности. Развивается идея разработки более совершенного, в сравнении с формальной логикой, знаково-понятийного аппарата, который способен путем использования триадичных умозаключений моделировать диалогическую природу мышления и, благодаря этому, учитывать все факты эмпирии.*

Ключевые слова: понятие, суждение, умозаключение, мышление, знаково-понятийный аппарат, моделирование.

Samoilov A. Antinomic categorical opposition of categorical and operating components of thinking. *The article explains incorrectness with respect to the use of formal-logical tools "concept – judgment – inference" as a comprehension of the psychological tools of complex phenomena of reality. The article presents the idea of developing more advanced in comparison with formal logic, semantic-conceptual system that is able, through the use of triadichnih inference, to model the dialogical nature of thinking and, thereby, remain always able to take into account all the facts of empirical data.*

Key words: concept, judgment, inference, thinking, semantic-conceptual system, modeling.